

Nyklassicismen og Faaborg Museum

af Søren Vadstrup, januar 2019

- som input til helhedsplan for museets restaurering, revitalisering og udvidelse.

Nyklassicismens opståen i Danmark

Arkitekten Carl Petersen og Faaborg museum har en særlig rolle i nyklassicismens (1915 – 1930) opståen og udtryk i Danmark.

Fra omkring 1850 til 1930 var *historicismen* enerådende som arkitekturstilart i Danmark, dels betinget af den stigende industrialisering og masseproduktion, og dermed billiggørelse, af en række byggematerialer, bl.a. mursten, tagsten og skifer, Portland cement, støbejern, savet og høvlet træ m.m., dels et ønske hos arkitekterne om at 'frigøre' arkitekturen fra specifikke stilarters snærende bånd. Ikke mindst 'klassicismens åg', præget af C. F. Hansen (1756-1845), der både blev meget gammel (89 år), og derudover 'sad tungt' på såvel akademi-undervisningen, og dermed *den gode smag*, de største statslige byggerier og han var derudover med i diverse byggekommissioner for de fleste andre byggerier.

Med inspiration fra bl.a. den tyske arkitekt Karl Fridrich Schinkel (1741-1841), startede der et kortvarigt 'oprør' i Danmark mod C. F. Hansens klassicisme i 1830-erne, der varede til ca. 1855. Her dukkede en række 'forbudte' elementer fra 'gamle Hansens' arkitektur, undervisning og generelle dominans op på periodens bygninger: Fladbuede eller rundbuede vinduer med 'øjebryn', kvaderpuds, imiterede stenkvadere i puds, over hele facaden samt ens trukne vinduesindfatninger i cement omkring mange vinduerne. Man kalder denne stilart for 'senklassicismen'.

Men i 1850, fem år efter at C. F. Hansens var lagt i graven, slog man gækken endnu mere løs. I stedet for klassicismens 'evindelige' pudsede facader, kom der nu synlige gule og især røde mursten, endda ofte med de helt glatte stringpressede sten. Alle de tidligere naturstensdetaljer på bygningerne blev udført i cement og man kunne nu fabulere mere frit og fantasifuldt mellem både søjleordnerne og stilarterne – nyromansk, nygotik, nyrenæssance, nybarok og nyrokoko – i resten af Europa også maurisk, byzantinsk, veneziansk eller egyptisk stil. Klassicismen, og dermed den græske og romerske antik, var derimod endnu for 'tæt på', tør og kedelig og dermed stadigvæk kontroversiel. Men efter ca. 1890 opstod der to nye tendenser i arkitekturen. Dels en vendte tilbage til de nationale, danske rødder, bl.a. bindingsværket, det opskalkede tegltag og sprossevinduerne, sågar blysprossede vinduer, kaldt 'nationalromantik', dels en mere universel, meget pyntet og fantasifuld stilart, kaldt 'art nouveau' eller 'jugend', der imidlertid ikke blev særlig udbredt i Danmark.

I 1908-10 havde 'Brygger' Carl Jacobsen imidlertid, som led i tidens trang til at pynte bygningerne mest muligt, betalt og fået rejst et i manges øjne meget succesfuldt nyt kobberspir på Nikolaj Kirke i København, tegnet af H.C. Amberg. Den markante kirke havde stået med 'kullet' tårn siden det engelske bombardement af København i 1807. Så i 1911 ville Carl Jacobsen også betale og bygge et 'rigtigt' kobberspir på C. F. Hansens tilsvarende kedelige, afstumpede og 'kullede' klassicistiske tårn på Vor Frue Kirke i København, hvilket også fik en vis folkelig og politisk opbakning.

Projektet faldt dog til jorden i 1914 på grund af bryggerens død, men inden da havde en række arkitekter og andre protesteret voldsomt mod dette indgreb over for C. F. Hansens rendyrkede klassicistiske kirke. Eet af de initiativer, der blev taget, bestod i en stor udstilling i 1911 på Charlottenborg af C. F. Hansens meget smukke originale tegninger, ikke kun til Domkirken, men til alle hans værker, facader, interiører og detaljer. Denne udstilling var arrangeret af Carl Petersen og hans ven og senere tegnestuefælle Hans Koch (1893 – 1922). Hans Koch havde nemlig *arvet* disse tegninger fra sin farfar hofbygmester Jørgen Hansen Koch (1787 – 1860), der selv var elev og senere medarbejder hos C. F. Hansen, samt hans efterfølger som Generalbygmester, men derudover også var familiært knyttet til C.F. Hansen. Tegningerne lå derfor stadig i familiens hjem.

Men det siger sig selv at dette ganske særlige *førstehåndes kendskab* til denne samling af C. F. Hansens smukke 100 år gamle tegninger, der i dag indgår i Akademiets Samling af Arkitektursamlinger som 'Kochs samling', har gjort et uudsletteligt indtryk på Carl Petersen som arkitekt, og ikke mindst præget hans projekt til Faaborg Museum få år efter.

Faaborg Museum

Mads Rasmussen (1856-1916) var søn af en lokal teglværksejer og tilmed ret opfindsom, så da han i 1887 havde solgt et selvudviklet teglværkspatent, sammen med teglværket, og dermed tjent en pæn sum penge, kastede han sig over frugtavl og især den nye form for konservering af frugt, konservesdåser. I tidens ånd startede firmaet som en 'andelskonservesfabrik' for egnens frugtavlere, men i 1892

overtog Mads Rasmussen selv ejerskabet. Allerede i 1896 kunne han flytte ind i en lejlighed i en af byens gamle købmandsgæde, nu omdøbt til 'Konservesgården' i Faaborg. I 1906 blev Mads Rasmussens konserverfabrik i Faaborg sluttet sammen med det langt større konserverfirma Beauvais i København, og familien flyttede derfor til København. Men de beholdt lejligheden i Konservesgården og en tæt tilknytning til Faaborg.

Mads Rasmussens kone Kristine Rasmussen interesserede sig en del for egnens lokale kunstmalerere, der kaldte sig for 'fynboerne'. Hun købte mange af deres malerier og holdt også sammenkomster for kunstnerne. Under én af disse, i 1910, opstod tanken om at etablere et lille kunstmuseum i familiens 'tomme' lejlighed i Konservesgården. Men efterhånden som samlingen voksede og lokaliteterne blev for små, købte Mads Rasmussen den lange nabogrund for at bygge en decideret museumsbygning her.

Én af de ledende kunstmalerere i gruppen, Peter Hansen, og dennes ven, billedhugger Kai Nielsen foreslog den forholdsvis unge (48 år) Carl Petersen (1874 – 1923) som arkitekt. Kai Nielsen havde bl.a. samarbejdet med Carl Petersen om 'Ymerbrønden', der i 1913 blev opstillet på Torvet i Faaborg.

Det blev dog ikke uden konkurrence. Mads Rasmussen havde forestillet sig, at den lokale arkitekt H.P. Jacobsen, som han tidligere havde arbejdet med, skulle tegne museet. De to arkitekter blev derfor indbudt til at deltage i en konkurrence om opgaven. Carl Petersens i dag berømte facadeskitse med den håndskrevne beskrivelse af museet, både inspireret af C. F. Hansen og Berninis San Andrea al Quirinale i Rom, vandt klart.

Hovedstilarter og mellemstilarter

I et nyt studie, der er på vej til publikation af undertegnede, ses de danske arkitekturstilarter i et nyt lys, i forhold til de gængse fremstillinger, nemlig som bestående af en række *hovedstilarter* (f.eks. renaissance, barok, klassicisme, historicisme og modernisme) på cirka 90-100 års varighed afbrudt og delvist 'overlappet' af en række relativt korte og mindre betydende *mellemstilarter* (bruskbarok, rokoko, senklassicisme, nyklassicisme) på 15-20 års varighed. Disse korte mellem- eller overgangsstilarter er interessante ved at de dels 'gør oprør' mod den forrige, meget lange stilperiodes dogmer, dels 'forudsiger' den kommende, hovedstilarts helt nye arkitektoniske udtryk – som man naturligvis overhovedet ikke kendte spor til endnu. Senklassicismen f.eks., der varer fra ca. 1835 – 1855, og som bl.a. Bindsbøl og Hansen Koch er to af eksponenterne for, indfører som nævnt kraftige facadefarver, kvaderpuds på hele facaden, fladbuede vinduer med 'øjebryn' og trukne indfatninger rundt om alle vinduer og døre – elementer, der er helt uhørte på en klassicistisk bygning – men efterfølgende bliver yderligere foldet ud i den senere historicisme fra 1850 – 1930.

Nyklassicismen (og Bedre Byggeskik) i Danmark (1915-1930), der klart er en del af historicismen, fordi den 'genbruger' tidligere tiders stilarter, kan derfor også betragtes som en kortvarig 'mellemstilart', bl.a. fordi den helt tydeligt fungerer som en overgang til og 'forudsigelse' af funktionalismen og modernismen, efter 1930. På den måde vender C. F. Hansens oprindeligt 'forhadte' klassicisme, der jo var én af årsagerne til historismens opståen, ved skæbnens ironi tilbage – under selve historicismen – som Nyklassicismen, oven i købet som den mest helstøbte og velartikulerede del af denne.

Modsætninger

Og det er ikke mindst Carl Petersen, der står for den 'velartikulerede' del. De tre artikler, som Carl Petersen skriver i h.h.v. 1919, 1920 og 1924, '*Stofflige virkninger*', '*Modsætninger*' og '*Farver*', er eksempelvis helt tydeligt er en syntese af Carl Petersens studier af C. F. Hansens tegninger, bygninger og arkitektur, og hans tilsvarende kendskab til og beundring for Thorvald Bindsbølls (1846-1908) arbejder. De kan derfor på mange måder læses som 'programskrifter', både for nyklassicismen og for den efterfølgende funktionalisme og modernisme. 'Calle' skriver ikke direkte at 'form follows function', men at '*en Bygning skal tjene sit Formaal af yderste Evne*'. Bygninger skal være '*konstruktive*', her må menes i en god konstruktion, og '*praktiske*', skriver han. *Arkitekturens æstetiske virkning ligger i*

bygningens enkle – underforstået smukke og klassiske – proportioner og materialets udtryk, plus rummenes og formernes rytme og gentagelse.

I 'Modsætninger' fremhæver Carl Petersen at *de 'hele fladers'*, forstået som de 'plane fladers', *modsatning til kurvede flader, kan give en særlig forstærket virkning, ikke mindst omkranset og opdelt af et kraftigt, men bevidst og forenklet profileret fremspring, der giver en stærk skyggevirkning. Modsætningerne går også på materialers stofflighed og farver i rummene og på deres helhedsvirkninger, der forstærkes af de indbyrdes kontraster.*

Carl Petersen skriver også samme sted at et langt jernbanetog opleves som *ekstra* langt, på grund af lokomotivets høje, markante skorsten – og ser det som et eksempel på, at modsætninger kan forstærke hinanden. Det har 'modernisterne' ikke engang *selv* formuleret så tydeligt og klart, selv om de bruger dette virkemiddel ret ofte.

Faaborg Museum fungerer derved også som en slags 'forudsigelse' af den kommende modernismen, som man som nævnt ikke havde nogen idé om, på dette tidspunkt. Men modernismens koncept ligger her, som det første sted i Danmark, som en tydelig *immateriel kulturarv* i hele bygningens enkle stil med meget påholdende dekorationer, dens praktiske og funktionelle indretning samt ikke mindst dens bevidste materialevirkning i gulve, vægge og lofter, hvor skarpe modsætninger bevidst opleves som harmoni.

De fleste af de yngre arkitekter, der startede med at bygge huse i nyklassicisme i disse år, bl.a. Poul Baumann, Kay Fisker, C. F. Møller, Aage Refn og Poul Holsøe, kunne derfor med 'lethed' skifte deres 'arkitekturprogram' ud med funktionalismen og modernismen i årene efter 'Stockholmsudstillingen' i 1930 og frem. Funktionaliteten, enkeltheden samt proportionerne og modsætningernes harmoni lå dem allerede i blodet. Carl Petersen nåede ikke dette selv, da han allerede døde i 1923.

Immaterielle værdier

Ud over Faaborg Museums ydre og indre historiske, tekniske og arkitektoniske kvaliteter, herunder bygningen som *gesamtkunstværk*, bør man derfor i den videre behandling af bygningen de kommende år, i lige så høj grad inddrage de *immaterielle værdier*, der kan aflæses af de oprindelige bygninger. Carl Petersen har jo både udtrykt disse i sit museum, og formuleret de samme ting skriftligt – bl.a. på baggrund af sine direkte studier af C. F. Hansens originale tegninger og kendskabet til hans og Thorvald Bindesbølls bygninger:

- Formen skal følge funktionen (Form follows function)
- Den klassiske proportionslære: Kvadratet, dobbeltkvadratet, cirklen, halvcirklen og det gyldne snit.
- Bevidst valg af materialer, overflader og farver
- Facadernes og rummenes rytme og gentagelse
- Modsætninger, der forstærker hinanden arkitektonisk

Det er bl.a. også disse fem punkter, der har præget den efterfølgende stilart modernismen, som nyklassicismen er en overgangsstilart til. Man kunne tilføje 'dagslysets betydning', men som kunstmuseum stilles der helt særlige krav hertil, i forhold til andre bygninger. Og funktionalismen var med sine vandrette, gennemgående vinduesbånd, uopdelte vinduer og meget store glaspartier et klart tilbageskridt dagslysmæssigt i forhold til historismen. Kun det meget kortvarigt anvendte *hjørnevindue* er en undtagelse herfor.

Anvendelsen af begrebet 'nyklassicisme' i stilmæssig henseende for perioden 1915 – 1930 i dansk arkitektur, kræver imidlertid også en nærmere 'begrebsafklaring' i forhold til den afvigende brug af ordet 'nyklassicisme' for perioden 1750 – 1850, bl.a. indenfor maleri og kunst samt eksempelvis på engelsk (neoclassicism). Den 'klassiske' oldtid benævnes i medfør heraf, 'antikken'.

Restaurering

Restaureringen af Carl Petersens eksisterende museumsbygning fra 1915 har tilstedeværelsen af fem ret specialiserede og erfaringsbaserede discipliner, som et meget vigtigt omdrejningspunkt:

- En systematisk analyse, værdisætning og diagnose af bygningernes og omgivelsernes historiske, tekniske og arkitektoniske styrker og svagheder.
- Et dybt kendskab til ældre bygningers materialer, konstruktioner og særlige håndværksmetoder
- Et dybt kendskab til de klassiske byggematerialer, og disses fremstilling, korrekte udførelse og anvendelse – samt nedbrydning, vedligeholdelse og restaurering.
- En urokkelig og erfaringsbaseret tiltro til de klassiske materialers fordele og specialiserede muligheder.
- Et tæt samspil med de udførende håndværkere, med udgangspunkt i de ovenstående punkter.